

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«Профілактика аграматизмів у дошкільників
з порушеннями мовлення»**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M22z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Ольга БАБИНЧУК

Керівник:

Наталія ГОНЧАРУК,

доктор психологічних наук, доцент

Рецензент:

Олена ВЕРЖИХОВСЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГРАМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТУ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ.....	6
1.1. Загальна характеристика граматичного компонента мовлення.	6
1.2. Поняття про «аграматизми» та причини їх формування.....	17
1.3. Профілактика як форма роботи з дошкільниками з порушеннями мовлення.....	21
Висновки до першого розділу	22
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРАМАТИЗМІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	23
2.1. Методика експериментального дослідження граматичної структури мовлення у дошкільників.....	23
2.2. Аналіз якісних особливостей граматичної структури мовлення у дошкільників із порушеннями мовлення та нормотиповим розвитком	28
Висновки до другого розділу	43
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ АГРАМАТИЗМІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	46
3.1. Загальнометодичні засади організації і проведення профілактичної роботи з розвитку мовлення у дітей дошкільного віку.....	46
3.2. Розроблення програми профілактики аграматизмів у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.....	52
3.2.1. Методи профілактики аграматизмів, пов'язаних із недостатністю розуміння морфологічних структур.....	54
3.2.2. Методи профілактики аграматизмів, зумовлених порушенням синтаксичних зв'язків у реченні	60
3.2.3. Методи попередження порушень словотворення як граматичної категорії.....	64
Висновки до третього розділу	70
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному суспільстві мовні та мовленнєві компетентності мають важливе значення для успішної соціалізації та комунікації особистості. Особливу увагу потрібно приділяти формуванню базових навичок мовної грамотності у перші роки життя, оскільки саме в цей період формуються основи мовленнєвого розвитку. Водночас, значна кількість дітей у дошкільному віці мають порушення мовлення, серед яких виділяється використання аграматизмів, пов'язаних із некоректним використанням граматичних структур. Це може бути спричинено відсутністю відповідних моделей мовлення у комунікативному середовищі, в якому знаходяться дитина. Недоліки мовлення можуть негативно вплинути на соціальну адаптацію дитини та її подальший успіх у навчанні. Тому важливо вчасно здійснити профілактичні заходи щодо попередження використання аграматизмів у дошкільників з порушеннями мовлення.

Питання дослідження граматичної структури мовлення та подолання її порушень було опрацьовано вченими-лінгвістами, серед яких С. Безрукова, І. Гайдаржі, Т. Коршун, Р. Лалаєва, І. Мусаелян, Л. Трофіменко. Різні аспекти проблеми, які характеризують передумови становлення граматичної структури мовлення, вивчали А. Семенович, В. Тарасун (нейропсихологічні передумови мовленнєвого розвитку); О. Боряк, Н. Коркішко, S. Cavicchiolo, R. Behrman, L. Biagini, H. Jenson, R. Kliegman (фонетико-фонематичний розвиток як передумова формування лексико-граматичних вмінь). Науковцями здійснювався аналіз психолого-педагогічних основ комплексної корекції мовленнєвого розвитку дітей із особливими освітніми потребами (М. Вашуленко, С. Конопляста, І. Мартиненко, Т. Піроженко, Т. Сак, Є. Соботович).

Актуальність проблеми дослідження особливостей сформованості граматичної сторони мовлення у дошкільників з порушеннями мовлення обумовлена необхідністю побудови найбільш ефективної логопрофілактичної роботи, що вимагає використання таких педагогічних технологій, які повинні забезпечити дітям гармонійний розвиток мовленнєвих та мовних структур, створення бази для

подальшого розвитку мови та мовлення. Важливим питанням є вивчення механізмів формування аграматизмів та попередження недоліків у формуванні граматичної сторони мовлення, що зумовило вибір теми роботи «Профілактика аграматизмів у дошкільників з порушеннями мовлення».

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення особливостей граматичної сторони мовлення та виявлення аграматизмів у дошкільників з порушеннями мовлення, та, на основі цього, розроблення комплексу профілактичних заходів, які будуть сприяти попередженню формування граматичних мовних порушень.

Основні завдання роботи:

1. Аналіз літературних джерел та вивчення актуальних теоретичних аспектів профілактики аграматизмів у дошкільників з порушеннями мовлення.

2. Експериментальне дослідження граматичної структури мовлення у дошкільників із порушеннями мовлення.

3. Розроблення та оцінка ефективності комплексу корекційно-розвивальних заходів з метою профілактики аграматизмів у дошкільників з порушеннями мовлення.

Отже, робота буде спрямована на пошук та розробку ефективних методів та прийомів профілактики аграматизмів у дошкільників з порушеннями мовлення. Результати дослідження та розроблені рекомендації стануть важливими для педагогів, логопедів та батьків, які працюють з такими дітьми та бажають покращити мовленнєві навички та комунікативну компетентність маленьких логопатів.

Об'єкт дослідження – процес профілактики аграматизмів у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – система логопедичних та педагогічних заходів з профілактики аграматизмів у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали сучасні концепції мовленнєвої діяльності (Є. Соботович, Н. Гаврилова); психолінгвістичні теорії про породження мовного висловлювання (Г. Колшанський, С. Кацнельсон, О. Мілевська); гіпотези лінгвістичного забезпечення комунікативної поведінки (І.

Стернін, Е. Sapir, В. Whorf); положення про єдність законів психічного розвитку дітей нормотипового та порушеного розвитку та специфічні закономірності їх розвитку (В. Бондар, О. Гаврилов, Т. Сак, В. Тарасун, Л. Фомічова, С. Шевченко та ін.); корекційна спрямованість навчання дітей з особливими потребами та її реалізація (В. Бондар, В. Засенко, В. Синьов, М. Шеремет); положення про вплив мовленнєво-лінгвістичних чинників на розвиток дітей (О. Боряк, В. Тищенко, С. Федоренко, Є. Соботович).

Методи дослідження: теоретичні: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблемами дослідження. синтез, порівняння й систематизація наукових джерел – для визначення сутності основних понять дослідження і з'ясування стану дослідженості проблеми;

емпіричні: анамнез, бесіда, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для виявлення динаміки мовленнєвого розвитку дітей;

статистико-математичні: математичне опрацювання результатів, графічне представлення даних.

Експериментальна база дослідження: Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 45 «Країна Дитинства» Чернівецької міської ради.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше:

- здійснено теоретичний аналіз методологічних підходів до профілактики аграматизмів у дошкільників із порушеннями мовлення;
- розроблено методику експериментального дослідження аграматизмів у дошкільників з порушеннями мовлення;
- експериментально перевірено методику та описано рівні сформованості граматичної структури мовлення у дошкільників із порушеннями мовлення;
- розроблено та обгрунтовано програму профілактики порушень граматичних структур мовлення на заняттях з розвитку мовлення у дітей дошкільного віку;
- описано методи профілактики аграматизмів, пов'язаних із недостатністю синтаксичних структур, ігноруванням службових слів та зумовлених порушеннями

слів у реченні;

– уточнено та обґрунтовано та поняття «аграматизми» та причини їх формування.

Теоретичне значення дослідження полягає у проведенні теоретичного аналізу граматичного компоненту мовлення у дошкільників, обґрунтуванні профілактики як форми роботи з дошкільниками з порушеннями мовлення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані нами експериментальні методики можуть бути використані з метою визначення факторів ризику формування мовленнєвих аграматизмів, що дає змогу виокремити групи логопедичного ризику дітей, які потребують логопсихологічного супроводу. Розроблений диференційований програмно-методичний комплекс профілактичної логопедичної роботи з урахуванням ПМ у дітей із застосуванням запропонованих логотехнологій підвищує рівень сформованості мовлення в цілому і, зокрема, за граматичними його компонентами. Цей комплекс може використовуватися в логопедичній роботі в дошкільних закладах освіти, у навчально-виховному процесі в умовах інтегрованої та інклюзивної освіти.

Апробація та впровадження результатів кваліфікаційного дослідження. Основні положення та результати дослідження було представлено на науково-практичній конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка та відображено в 1 (одній) науковій статті.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, додатків. Основний текст наукової роботи займає 90 сторінок.

ВИСНОВКИ

За основними позиціями проведеного наукового дослідження проблеми вивчення аграматизмів у дітей дошкільного віку нами сформовано низку висновків теоретичного, методичного та практичного характеру.

1. Теоретичний аналіз наукової літератури з питань вивчення граматичної структури мовлення уможливив констатувати, що аграматизми – це порушення граматичної будови мовлення, які проявляються у синтаксичних, морфологічних, конструктивних труднощах мовленнєвої діяльності. Ці труднощі стосуються проблем граматичного оформлення словосполучень і речень, опрацювання проблем узгодження слів у реченні шляхом граматичного відмінювання та вживання прийменників або сполучників. Проведений теоретичний аналіз проблеми дає змогу констатувати наявність різних форм аграматизмів, а саме: а) за змістовою класифікацією: морфологічні, синтаксичні, семантичні аграматизми; б) за динамічною класифікацією: первинні, вторинні аграматизми. Наявність аграматизмів у дитячому мовленні є одним із чинників дезадаптованого мовленнєво-комунікативного розвитку.

Профілактика мовленнєвих порушень граматичного складу мовлення спрямована на створення системи попереджувальних заходів, спрямованих на збереження функціональної складової мовленнєвого розвитку. Основними завданнями логопрофілактичної роботи є вчасне виявлення проблем у розвитку мовлення, в тому числі виявлення передумов до мовленнєвих порушень граматичного характеру, планування педагогічних і логопедичних заходів, які допоможуть максимально ефективно налагодити індивідуальний підхід та скоригувати мовленнєвий розвиток кожної дитини.

2. Результати проведеного емпіричного дослідження сформованості граматичних функцій у дошкільників дозволяють стверджувати, що вагомою складовою експерименту є його планування, що окреслено трьома основними завданнями: а) дослідженням морфологічних одиниць та їх використанням у мовленні; б) дослідженням граматико-синтаксичних основ мовлення;

в) дослідженням словотворення як граматичної категорії, що представлено розробленням спеціальної експериментальної програми та використанням. Для емпіричного вивчення цих показників використовували серію експериментальних завдань, а також питання Гейдельберзького тесту мовленнєвого розвитку.

Отримані емпіричні дані уможливили здійснити диференційний аналіз особливостей граматичного складу мовлення у дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку та нормотиповим розвитком. Окрім того, було визначено схильність дошкільників із ПМР до використання аграматизмів у своєму мовленні.

На основі проведених досліджень було визначено чотири основні рівні сформованості граматичного компоненту мовлення: високий, вищий за середній, середній, початковий. Високий рівень, який характеризує грамотність і компетентність у вживанні граматичних структур, проявляється переважно у дітей із НР (всього 17,5%). Вищий за середній рівень, який описує часткову здатність до правильного використання граматичних структур у мовленні, вміння помічати і виправляти власні помилки, властивий для 14,1% вихованців із НР і 31,8% ПМР. Середній рівень, який вказує на посередні вміння щодо розпізнавання граматичних категорій і недостатньо точне використання їх у висловлюваннях, притаманний для 46,9% дітей із ПМР і 38,4% дітей із НР. Початковий рівень, який фіксує нездатність до розуміння морфологічних, синтаксичних та граматично-конструктивних ознак, проявляється, в основному, у дошкільників із ПМР (34,4%).

Разом з тим, за результатами проведеного констатувального дослідження було охарактеризовано найбільш виразні тенденції щодо вживання аграматизмів дошкільниками із ПМР:

- неузгодженість прикметників та іменників у реченнях і словосполученнях;
- неузгодженість слів у роді, числі, відмінку;
- неточне вживання закінчень різних частин мови під час їх відмінювання;
- проблеми у використанні прийменників чи сполучників для узгодження слів;
- неусвідомлення логічної послідовності граматичних конструкцій;

невміння доцільно до тексту вживати сполучники «проте», «однак», «зате» (для складносурядних речень); «що», «де», «звідки», «тому що», «якби» (для складнопідрядних речень);

нездатність виконувати словозміни, особливо ті, які стосуються слів, що позначають однину і множину в давальному, орудному та місцевому відмінках;

неспроможність відмінювати окремі числівники, такі як троє, п'ятеро.

невміння створювати дієслівно-іменникові словоформи;

помилки у творенні ступенів порівняння прикметників, особливо тих, які походять від іншої основи (великий – більший);

тенденція щодо вживання «дитячих словотворчих неологізмів», пов'язаних із вигаданням власних слів («зуб'ячий лікар», «жмутні черевики» та ін.)

3. У процесі формувального експерименту розроблено програму профілактичної роботи з попередження аграматизмів у дітей дошкільного віку із ПМР. Ця програма розрахована на проведення 11 розвитково-профілактичних занять періодичністю двічі на тиждень. Основними напрямками роботи визначено профілактичний розвиток морфологічного, синтаксичного та граматично-конструктивного компонентів як базових у мовленнєвому розвитку дітей. Проведена робота опиралась на педагогічні умови, якими було визначено: залучення мовленнєвих вправ та ігор різного спрямування (лексичних, морфологічних, синтаксичних, конструктивно-граматичних); опір на збережені інтелектуальні здібності вихованців закладів дошкільної освіти із ПМР; урахування їхніх комунікативних потреб та інтенцій; використання здатності розуміти звернене мовлення та здатності використовувати невербальні засоби комунікації.

Здійснюючи профілактику *морфологічних аграматизмів* у дошкільників звертають увагу на вміння дітей узгоджувати іменники і прикметники, слова в однині, множині, використовувати граматичні категорії роду і відмінку. Профілактиці морфологічних порушень допомагає організація мовленнєвих ігор, в яких діти вправляються у вживанні різних словозмін, будують речення, спілкуються, взаємодіють. Методами *профілактики синтаксичних аграматизмів* є логопедичні вправи, спрямовані на вміння будувати словосполучення і речення,

використовувати сполучники для зв'язку слів, формувати правильні синтаксичні зв'язки між різними членами речення, будувати поширені речення, складні речення на основі двох простих, формувати просту розповідь, аналізувати послідовність подій, розуміти логіку причиново-наслідкових зв'язків у реченні. Профілактика *аграматизмів, що стосуються словотворення*, зорієнтована на усвідомлення способів творення нових слів суфіксальним способом із додаванням суфіксів «-ка», «-енько», «-чик» та ін., та префіксальним способом на основі суфіксів «-пре», «-до» та ін., формування навичок утворення нових слів, що позначають дію, сприяння активному опануванню досвіду використання нових слів у власному мовленні.

Перспективами подальших наших досліджень визначено створення системи логопедичних занять щодо впровадження отриманого мовленнєвого досвіду у систему комунікативних взаємин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусина Л. До питання про диференційну діагностику в логопсихології. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. № 4. С. 23–27.
2. Арендарук А.О. Проблеми загального недорозвинення мовлення у дітей. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Medecine/7_86151.doc.htm
3. Ашиток Н.І. Формування мовлення дітей дошкільного віку з особливими потребами в контексті гуманістичної парадигми. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. Вип. 37
4. Афузова Г.І. Корекційна підтримка в контексті психологічної допомоги дітям із психофізичними вадами. *Дефектологія*. 2010. №1. С. 47–48.
5. Базима Н.В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2014. 22 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / авт. кол-в: А.М. Богуш, Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.В. Гавриш, О.П. Долинна. Київ : Знання, 2012. 26 с.
7. Баль Н.М. Актуальні проблеми діагностики мовленнєвих порушень у дітей. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2010. № 14. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/apko_2010_1_4.pdf (дата звернення: (08.09.2021)).
8. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
9. Блеч Г.О. Система корекційно-розвивального навчання з розвитку мовлення дошкільників з розумовою відсталістю. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип.8. С.18–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_8_4
10. Блінова Г.Й. Альбом для обстеження мовлення у дітей : навч.-метод. посіб.: в 2.ч. Київ : Благовіст, 2001. 215 с.
11. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Київ : Слово, 2004. 376 с.

12. Бондар В.І., Синьов В.М., Тищенко В.В. Тенденції розвитку освіти дітей з психофізичними вадами в Європі та Україні. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна*. 2012. № 19. С.165–170.
13. Боряк О.В. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку теорія і практика : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. 458 с.
14. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2000. № 4. С. 11–14.
15. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей : монографія. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2001. 200 с.
16. Гавриш Н. Інтегровані заняття: Методика проведення. Київ : Шкільний світ, 2007. 128 с.
17. Гайдаржи І.Д. Корекція лексико-граматичних порушень у дітей із ЗНМ засобами ігрової діяльності. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації*. 2020. С.30–33.
18. Гарбуз Н. Нестандартні форми навчання молодших школярів на уроках рідної мови. *Початкова школа*. 2003. № 4. С.1–4.
19. Геращенко С.І. Розвиток діалогічного мовлення у розумово відсталих учнів на логопедичних заняттях. *Логопедія*. 2013. № 3. С. 24–27.
20. Гнізділова О.А. Діяльність української науково-педагогічної школи дошкільної лінгводидактики. URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_64/3.pdf
21. Гноєвська О.Ю. Інклюзивна освіта як психолого-педагогічна проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2011. Вип.18. С.40–43.
22. Гречишкіна І.А. Вимоги до наочності у навчанні мовлення молодших дошкільників. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2019. № 1 (324) Ч.ІІ. С.133–140.

23. Гречишкіна І.А. Критеріально-діагностичний інструментарій оцінки рівнів зв'язного мовлення молодших дошкільників. *Інноваційна педагогіка: Науковий журнал*. 2018. Випуск 4. Т. 1. С. 73–75.
24. Державна типова програма реабілітації інвалідів : Кабінет Міністрів України від 08.12.2006 р. №1686. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/58079892>.
25. Дефектологічний словник / за заг. ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. Київ : Леся, 2011. 528 с.
26. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / авт. кол.: О.В. Огнев'юк, Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білокаленко та ін. Київ: ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
27. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив: А. М. Богуш, Л. В. Зданевич, К. Л. Крутій та ін.; Запоріжжя : ЛПІС ЛТД, 2016. 205 с.
28. Кабельнікова Н.В. Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти) : навч. посіб. Херсон : Борисфен-про, 2017. 222 с.
29. Калмикова Л.О. Психологія формування мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: монографія. Київ : Фенікс, 2008. 497 с.
30. Кашуба Л. В. До проблеми розвитку зв'язного мовлення у школярів із ЗПР. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*. Запоріжжя, 2006. Вип. 8. Т.І. С. 269–270.
31. Кисличенко В.А., Копилова А.О. Обстеження сформованості граматичних категорій у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення в умовах побутового білінгвізму. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського*. 2017. № 3. С. 187–192.
32. Кляп М.І. Окремі аспекти мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення». *Scientific Journal «Virtus»*. 2018. Issue №20, Part I. P. 132–135.
33. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ : Атополь, 2011. 274 с.

34. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 458 с.
35. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навч. посібник. Київ : Знання, 2010. 293 с.
36. Лепеха Л.П., Городиська М.Б Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів-Дрогобич : Посвіт, 2014. 76 с.
37. Макаренко І.В. Особливості логопедичної роботи з учнями початкових класів допоміжної школи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. №14 (225), ч. II. URL: <http://www.logopedu.cjom.ua>
38. Марченко І.С. Проблема формування зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку. *Наукові записки : зб. статей НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2000. Ч.1. С.198–205.
39. Опанасець Н.А. Розвиток фонематичних процесів у дітей з мовленнєвими порушеннями. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 3. С. 120-125.
40. Петренко Н.В., Погосян А.Р. Перспективне планування корекційно-розвиткової роботи з дошкільниками із ЗНМ I рівня : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський, 2018. 110 с.
41. Піроженко Т.О. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень дитини. Київ : Главник, 2005. 112 с.
42. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 р. №607. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>.
43. Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі : наказ МОН України від 31.12.2015р. №1436. URL : [http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-01-16/4897/nmo-1436\(1\).pdf](http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-01-16/4897/nmo-1436(1).pdf).

44. Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 06.12.2010 №120. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10#Text>
45. Рібцун Ю.В. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на становлення мовленнєвої діяльності мовленнєвої діяльності молодших дошкільників. *Народна освіта*. 2010. Вип. № 2 (11). URL : [www/kristti.com.ua](http://www.kristti.com.ua)
46. Рібцун Ю.В. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку. Харків : Ранок, Кенгуру, 2018. 40 с.
47. Рібцун Ю.В. Запобігти виявити, допомогти : профілактика, діагностика та корекція порушень психічного розвитку дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2010. № 8. С. 18–19.
48. Сак Т.В. Диференційований підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2014. Вип. 26. С. 215–219.
49. Світ дитинства : комплексна освітня програма для дошк. навч. закладів. упоряд. : О.М. Байер, Л.В. Батліна, А.М. Богущ та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.
50. Синьов В.М., Бондар В.І. Освітня інтеграція учнів з інтелектуальними порушеннями : Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. 397 с.
51. Соботович Є.Ф. Формування семантичної структури слова у дітей із вадами мовленнєвого розвитку. *Теорія і практика сучасної логопедії*. 2005. Вип. 2. С.3–17.
52. Соколова Г.Б. Розвиток лексикосемантичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку : автореф. дис. ... канд. психол. наук. 2013.
53. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Психологічна готовність до навчання дітей 6 річного віку (методика діагностики та корекційно-розвиткові заняття). Кам'янець-Подільський : Український науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи, 2006. 52 с.

54. Тарасун В.В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання (нейропсихологічний супровід) : монографія. Київ : Вид. Нац. пед. ун. ім. М.П. Драгоманова, 2008. 299 с.
55. Тарасун В.В. Формування мовленнєвої особистості дитини з особливостями в розвитку. *Науковий вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2013. С. 165–173.
56. Тищенко В.В. Засвоєння граматичної сторони мовлення дітьми з порушеннями розумового розвитку. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2011. №19. С.254–260.
57. Трофименко Л. І. Механізми засвоєння лексико-граматичних одиниць мови учнями молодшого шкільного віку із нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. С. 9–13.
58. Трофименко Л.І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. 2004. 20 с.
59. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: моногр. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.
60. Швалюк Т.М. Формування складних синтаксичних конструкцій у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 – корекційна педагогіка. Київ, 2013. 24 с.
61. Шеремет М.К. Логопедія : підруч. Київ : Слово, 2010. 672 с.
62. Яковенко А. О. Корекційно-логопедична програма з формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до школи. *Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць*. 2017. Вип. 20. С. 251–256.
63. Albers T. Sag mal! Krippe, Kindergarten und Familie : Sprachförderung im Alltag. *Kindergarten und Familie*. 2011. № 5. P. 55–63.
64. Alquahtani M. The importance of vocabulary in language learning and how to be taught. *International Journal of Teaching and Education*. 2015. Vol.3(3). P.21–34.

65. Alemi M., & Tayebi A. The influence of incidental and intentional vocabulary acquisition and vocabulary strategy use on learning L2 vocabularies. *Journal of Language Teaching and Research*. 2011. Issue 2.1. P.81–98.
66. Banai K., Yifat R. Communication Disorders: Auditory Processing Disorders. In JH Stone, M Blowin International Encyclopedia of Rehabilitation. Center for International Rehabilitation Research Information and Exchange (CIRRIE). 2010. № 5. P. 64–76.
67. Barcroft J., Schmitt N., & Sunderman G. The Routledge Handbook of Applied Linguistics. New York : Routledge, 2011. P. 571–583.
68. Bee Choo L., Tan Ai Lin D. & Pandian A. Language learning approaches. *A review of research on explicit and implicit learning in vocabulary acquisition*. Elsevier : *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2012. P.852–860.
69. Bernthal J., Bankson N. Articulation and phonological disorders. United States of America : Mosby, 2015. 785 c.
70. Cabbage K., Hogan K., Carell T. Speech perception differences in children with dyslexia and persistent speech delay. *Speech Communication*. 2016. V. 82. P. 14–25.
71. Daller H., Milton J. & Treffers-Daller J. Modelling and assessing vocabulary knowledge. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 138 p.
72. Duppenhaler C. Vocabulary Acquisition: The Research and Its Pedagogical Implications. 2007. URL: <http://ci.nii.ac.jp/naid/110006558440> (accessed 01.05.2021).
73. Griffiths C. Language learning strategies: Theory and research. Iran. *ILI Language Teaching Journal*. 2006. Vol.2(1). P.1–29.
74. Hearnshaw S., Baker E., Munro N. The speech perception skills of children with and without speech sound disorders. *Journal of Communication Disorders*. 2018. V.71. P.61–71.
75. Hunt A. & Beglar D. Current Research and Practice in Teaching Vocabulary. *Methodology in language teaching: an anthology of current practice*. New York: Cambridge University Press. 2002. P. 258–266.
76. Kamil M., & Hiebert E. Teaching and learning vocabulary: Perspectives and persistent issues. *Teaching and learning vocabulary: Bringing research to practice*. NJ: Lawrence Erlbaum, 2005. P.1–23.

77. Karen J. Therapy techniques for cleft palate speech and related disorders. Philadelphia : Singular. Thomson learning, 2009. 386 p
78. Ladányi E., Lukács Á. Lexical conflict resolution in children with specific language impairment. *Journal of Communication Disorders*. 2016. V. 61. P. 119–130
79. Laufer B. & Goldstein Z. Testing vocabulary knowledge: Size, strength, and computer adaptiveness. *Language Learning*. 2004. Vol.54 (3). P. 399–436.
80. Law J., Garrett Z., Nye C. Speech and language therapy interventions for children with primary speech and language delay or disorder. The Cochrane Collaboration : The Cochrane Library, 2010. 80 p.
81. McLeod S., Baker B. Speech-language pathologists' practices regarding assessment, analysis, target selection, intervention, and service delivery for children with speech sound disorders. *Clinical Linguistics and Phonetics*. 2014. V. 28. P. 508–531.
82. . Neaum S. School readiness and pedagogies of Competence and Performance: theorising the troubled relationship between early years and early years policy. *International Journal Of Early Years Education*. 2016. V. 24 (3). P. 239–253.
83. Pindzola R., Plexico L., Heynes W. Diagnosis and evaluation in speech pathology. New York : Mosby, 2015. 421 p.
84. Thordardttir E. Grammatical morphology is not a sensitive marker of language impairment in Icelandic in children aged 4–14 years. *Journal of Communication Disorders*. 2016. Vol. 62. P. 82–100.
85. Whitbread D., Bingham S. School Readiness; a critical review of perspectives and evidence. *Association for the Professional Development of Early Years Educators*. 2012. V. 13. P. 187–190.